

Első áldozás után

Teréz könyve I.

Fájó napjaiban, amiket a férje mellett töltött, de azelőtt és azután is, a vergődés idején jó volt emlékezni kislány korára. Ilyenkor eléje tűnt az asszonypataki ház és a tisztviselőtelep, ahol annyi csoda történt vele, s ahol iskolába menet naponta gyönyörű látomásai lehettek, hiszen öt-hat festőt is megbámulhatott munka közben. Nemcsak az ég látszott itt kékebbnek és az élet szelídebbnek, mint másutt, de még a fák, lombja is áttetszőn és üdezölden ragyogott, talán a festékgyárból fölszálló nitrogéntől. A telep lábánál, a domboldal alatt többholdas park terült el, ahol a fiúk s a lányok vegyesen rabló-pandúrt játszottak, s elrejtöztek a bokrokban, hogy aztán este a gyár szigorú fegyelmén nevelkedett apák éles füttyentésekkel hívogassák haza őket, mindenik a maga egyéni jele szerint. Ilyenkor a park olyan volt, mintha fái között egy sereg madár pityegne, énekelne, örvendezne vagy méltatlankodna, feleselne, aszerint, hogy kinek-kinek mit jelent a hívó szó: táplálékot és meleg fészket vagy lépvesszőt. Augustus úr, a gyár főgépésze már ott állt villája lépcsőjén a háta mögé rejtett kutyakorbáccsal, s ha a háromágú síp hangjára nem törtetett elő a két vásott, Jaki és Viki, akkor utánuk indult, és előhajtotta őket a sűrűből.

A park közepén három aranyalmafa díszelgett, és ősszel úgy csillogtak az apró, érett gyümölcsök, akár a színes gömböcskék; a házak mögött lapos szárítók nyújtóztak kifeszített ruhateregető spárgákkal, de ezekre Teréz nem emlékezett volna vissza, ha nem idéztek volna fel egy fájó és mégis kedves emléket: a fiúk egy napon összebeszéltek, az egyik szárítóból vastag köteleket oldoztak le, vízbe áztatták, a kislányokról lehúzták a bugyit, és véresre verték a feneküket. Mire este beparancsolták őket, némelyiknek olyan volt az ülepe, mintha valamelyik gézengúz a tintás ujjával mázolta volna össze, de zengett is a telep azon az estén, azt lehetett volna kép-

zelní, hogy mindenik háznál malacot ölnek. Ő azonban ebből a kalandból is kimaradt, azok a tűzrevalók nem szerették, idegenkedtek félnék természetétől, pedig egyre inkább vágyott rá, hogy foglyul ejtsék, és szökés közben rávessék magukat a pandúrok, hogy birkózzanak vele lehetőséggel csiklandozzák a nyakát, s tovább szítsák benne a borzongató sejtéseket, amelyek ébredezni kezdtek. Minél többet sündörgött azonban körülöttük, a fiúk annál ingerültebbek lettek, még Józsi, a bátyja is vonakodott tőle, és ő félrehúzódva hangosan sírt, mint a kiközösített.

Édesapja, Vecserda József, nagy darab, szelíd ember volt, pontos és önérzetes, közösségi érzelmű dolgozó, aki valahogy mégis kívül rekedt az életben. Már fiatalon betegkedett a szemével, két évi tanulmány után elhagyta a közgazdaságtani intézetet, s mert Szamosváron nem kapott állást, Asszonypatakára ment raktárkezelőnek. Wolf úrról, aki alkalmazta, azt beszéltek, hogy minden dolgozóról gondoskodik, de a legkisebb vétségért is bárkit azonnal meneszt. Például kiűzött a gyárból egy szép, de gyöngye hátú lányt, aki laboránsi munkája mellett szabad idejében festgetett, s pár lejért fölkinálta a munkásoknak akvarelljeit. Wolf úr, miután tudomást szerzett erről, azonnal felmondott neki, a kapuig kísérte, ordította vele, hogy nincs szüksége kultúringyókra, akik lecsúsznak abból a pénzből, amit ő fizet az alkalmazottainak, s mikor a lány elejtette a tömböt, lehajolt és a fölkapkodott képeket utánahajította: kilökte a gyárudvarról a felsőbányai erdőrészeket, a Zazar-partot, Asszonypataka apró, pasztellszínű házacskáit, és végül becsapta a komor vaskaput.

De hogyan tarthatta volna számon Teréz épp e gonosz cselekedetét, amikor ő egyre csak azokat a kis, piros tetejű, zöld zsalus padlásszobákat látta, amelyeket a gyárigazgató építtetett a hivatalnokainak, s főként a gépirónőknek. Nézte naponta az ablakok tenyérszerű csipkefüggönyeit az almafák hamvas koronája fölött, s annyira megigézték a manzárdszobák, amelyeknek a csöndjében regényes történeteket sejtett, esdekléseket és szemérmes visszautasításokat, csókolózásokat és öleléseket, hogy ő is sóvárgott kitanulni a gépírást, ami sok:

küzdelem után hozzásegíthette volna, hogy alkalmazzák a festékgyárban, s akkor ő is kapott volna egy ilyen „kukurikut”, amint a padlásszobákat nevezték a tisztviselőtelepen; addig azonban még sok időnek kellett eltelnie...

Négy esztendeig az apácákhoz járt, Biharváron. Később, valahányszor azokra az évekre gondolt, néha boldog, néha szorongató emlékezéssel, öntudatlanul hunyorgogni kezdett, mert ha vakációban hazatért, a homályos folyosók után szinte elkápráztatta a sok fény, hiszen ingyen kapták a gyártól az áramot, és még a ház környéke is ragyogott esténként. Erről pedig ismét az jutott eszébe, hogy mily gyakran és mily titokzatosan aludtak el a villanyégők a zárdaiskola folyosóin; a sötétből cinkos és elfogódott suttogások hallatszottak, s ha valaki a kapcsolóhoz tapogatott, és újra világosság lett, kettesével rebbentek szét a lányok, pirosarcúan, fölajzottan, kacarászva...

Egyszer aztán tőle is megkérdezte valamelyik lány, nem óhajt-e barátnőt választani, s mindjárt mutatott is neki egy kis félénk szépszéket, aki ugyancsak társ nélkül maradt; ők egymásra néztek, ösztönükben megsejtettek valamit, ami többet kíván a bensőséges barátságnál, s bár ez zavarta őket, ő, Teréz végül is azt mondta, hogy szívesen barátkozik bárkivel, csak közöljék vele a páros játék szabályait. Válaszként a kis kerítő nagyra kerekítette a szemét, mintha azt kérdezné: hát olyan ostoba vagy, hogy még ennyit sem tudsz? – aztán kacagva elszaladt.

Csalódottságában és szégyenében Teréz jobban kinyitotta a szemét, figyelni kezdett, és sok mindent észrevett. Például azt, hogy két soror mindig együtt sétál; az egyiknek szép kislányos arca volt, s ő már elképzelte, ha mindenképpen lányt kellene szeretnie, a zárdaiskola ért-hetetlen törvényei szerint, akkor ez a Gertrúd volna a kedvére való; a gyönyörű soror örökös kísérő társa egy vörös képű, gömbölyke nővér, aki mintha örökké gőzölné az arcát, hogy jobban világítson a tejfehér gallér fölött; keskeny, hegyes orrát önérzetesen magasra tartotta, és Teréz be is jegyezte pepita fedelű naplójába, hogy mily méltatlannak tűnik számára ez a kapcsolat; de valaki

belepillanthatott a füzetbe, mert egyik este lefekvés előtt az apátnő magához rendelte:

– Úgy értesültem, kislányom, hogy máris a testi dolgok felé fordulsz, ahelyett hogy az Úr Jézus szenvedő arcára szegeznéd a tekinteted. Sajnálom, be kell hívatnom édesapádat!

Az apátnőt a noviciák egymás között Mater Dolorosának csúfolták, mert szenvedő arccal járt, kezét összekulcsolva a melle fölött, mintha minden bűnt és csábítást, amit a zárda falain belül sejt, vezeklőn magára venne, s Teréz már az első napokban meghasonlott előtte; gyönyörű tortát küldött otthonról az édesanyja, a tetején rózsaszépen szétbontott narancsal, de amikor a kapu alól befelé igyekezett vele buzgón és félénken, nehogy elejtse, váratlanul a Mater Dolorosa suhant eléje, megállította, és a száját kislányosan csücsörítve így szólt:

– Ó, de szép torta, ó, de csábító!... Nem adod nekem, Terikém?... No rendben van, látom, hogy megszeppentél, de egy szeletet ugye mégis vágatok belőle?

S mindjárt vissza is tért, kezében ezüstnyelű késsel, s valamiért szinte bosszúállóan, indulatos mozdulattal csonkította meg a tortát, úgy hogy a narancs is lezuhant a tetejéről, és Teréz szinte elejtette a kartontálcát, a maradékkal. Ezt a támadást később sem értette meg, nem tudta, hogy mivel haragította magára az apátnőt, ha pedig csupán a jószívűségét akarta próbára tenni, mi szükség volt rá, hogy elcsúfítsa a gyönyörű készítményt, amelyet ő oda akart állítani a lányok elé, hadd gyönyörködjenek benne, mielőtt szétosztja közöttük. Később, mikor ok nélkül megdorgálta az apátnőt, sőt le is térdeltette a hideg kőlapra. Teréz már gyanította, hogy nem kedveli őt, és ez csak fokozta benne a kiközösítettség érzését, amelyet már odahaza, a játszótársak között is átélt.

A fölfedezések azonban folytatódtak; a lányok arról suttoztak, hogy a zárda alatt titkos folyosók kanyarognak, s elég itt-ott megdöngetni a földet a cipőjük sarkával, s odalentről mélyen és fájdalmasan visszhangzanak az üregek, ahova a megejtett apácák a magzataikat elásták; arról is beszéltek, hogy volt a zárdában egy szép, spanyolos nevű nővér, aki megszökött a csábítójával, s

bizonyára ez az oka minden túlzó szigorúságnak és gyöt-résnek, mert a világ azóta ujjal mutat az apácánöven-dékekre is, mint némán suhanó, egyforma öltözetű ál-szentekre, sőt lotyókra... Ennek ellenére Johannának, a kis medgyesi lánynak később sikerült rávennie Terézt, hogy lessék meg az egyik sorort, amint a pappal csókoló-zik a kertben. Félnapokig vonszolta magával, ide-oda rán-gatta, ujját ajkához szorítva titkolózón integetett, for-gatta a szemét, ő azonban semmit sem látott; épp amiatt valósággal elrémült, amikor Johannával együtt őt is hí-vatta az apátnő.

– Tudod-e, kislányom, hogyan mondta a Mi Urunk, Jézus Krisztus: ha a te jobb szemed megbotránkoztat téged, vágd ki azt és vedd el magadtól, mert jobb neked, hogy egy vesszen el a te tagjaid közül, semhogy egész tested a gyehennára vettessék!

És a közbülső meg a mutatóujját villává merevítve, lassan, fenyegetően közelítette Teréz arcához, mintha ő maga akarná kivájni a megbotránkoztató szemet, aztán ráparancsolt a lányra, hogy térdeljen le és maradjon ott a kövön, amíg ő föl nem oldja a büntetés alól. Vecserda József, aki épp akkor látogatta meg a lányát, ismét tér-depelve találta, mint utoljára, amikor az apátnő hívatta a naplóbejegyzése miatt, és fájdalmas sajnálkozással állt mellette; cipői nyikorogtak hatalmas testének súlyától, a vastag, örményesen kampós orra fölött jóságos szemek mosolyogtak az apátnőre:

–De hiszen megfájul a térdecskéje – mondta ag-gódva. – Kímélje szegénykémet, ha lehet...

A mater dolorosa azonban elszánt volt és céltudatos:

– Ne felejtse el, Vecserda úr, hogy a kővel nemcsak szerszámot élezhetünk: a kő a léleknek is csiszolója!...

De azért mégsem volt minden rossz a novíciáknál; adódtak csöndes, meghitt pillanatok is, amikor a lélek hangja illatként szállt fel a kolostor vastag falai közül, és minden kislányt áthatott, tűrővé és megbocsátóvá tett valami eljövendő boldogságnak az ígérete, úgy hogy ilyenkor meg is feledkeztek a szigorúságról, vagy pedig épp a fegyelem és a szorongattatás táplálta bennük még inkább a hitet, hogy aki itt győz, az valóban örökségül nyer mindent. Teréz azért volt különösen boldog, mert

jöllehet a háta mögött kis butának tartották, néhányszor sikerült kitüntetnie magát az intelligenciapróbákon gyors észjárásával. Például világműveltségi utazást játszottak, és meg kellett mutatni a térképen, hogy ez meg ez az ország vagy város hol helyezkedik el; így jött szóba egy ízben Köln, és Gitta soror, aki a földrajz mellett a francia nyelvet is tanította, megkérdezte, hogy miről híres a város. Johanna rávágta, hogy a kölni dómról, utána sokáig csend volt, akkor Teréz nyújtotta az ujját, és azt válaszolta, hogy a kölnivíztől. Gitta nővér kedvesen és elismerően biccentett felé:

– Igazad van, kislányom, fején találtad a szöveget!

És azután ismét odahaza volt vakációzni Józsiával, akihez maga sem tudta, miért ragaszkodott úgy, mintha eljövendő gyámolítóját és védelmezőjét látná máris benne, jóllehet épp a bátyja volt az, aki mindig félrelökte, kihagyta őt a fiúk játékából. Fönn a tetőről esténként látni lehetett a kénsárga fényben derengő völgyet, s ha a negyed tízes szatmári gyors robogott el a dombok alatt, zajával fölverve a környéket, ablaksorai ragyogva úsztak a völgy alján. Mit tudta ő akkor, hogy közeledik a háború, hogy a festékgyárat hadiüzemnek nyilvánították, és Wolf úr helyébe a vasgárdista Augustus került igazgatónak, az a szomszéd, aki minden este kutyakorbáccsal várta Jakit és Vikit haza, miután többször is belefűjt háromágú sípjába; nem tudott róla, hogy édesapja, Vecserda József, aki egyik napról a másikra bizonytalannak érezte a kenyerét, levett kalappal, alázatos-bizalmasán bekopogott az új vezetőhöz, és megkérdezte tőle, hogy emlékszik-e arra, amikor közösen sztrájkra buzdították a munkásokat a túlórázás ellen; s nem láthatta azt sem, amint a kérdésre a korbácsos szomszéd elnézett a nagy darab és várakozón mosolygó raktárnok fölé, aki a gyár egyik legmegbízhatóbb, legbecsületesebb embere volt, és merev tekintettel és tagoltan azt mondotta: – Innen fentről az ember mindent másképpen lát, Vecserda úr; nagyon kérem, hogy ezt a saját érdekében ezután egy percig se felejtse el, Vecserda úr!

Teréz mindezekről nem tudott semmit, mert ő épp bérnyújtásra készült. Édesanyja elküldte Pólyához tíz

méter rózsaszín pántlikáért, és ő, amikor visszafelé jött a parkon át, és megpillantotta azt a néhány „kukurikut”, amelyben a gépirónók laktak, ámulatában megállt, és a kibomlott végű szalagot öntudatlanul tekerni kezdte az egyik aranyalmafa törzsére. Titkon már belekapott Szomaházi könyvébe, és most sóhajtva arra gondolt, hogy Lehman Vilma kisasszony is épp egy ilyen kis piros fedelű mesevárban lakhatott, hamvas lombú almafák fölött, amikor meglátogatta őt Honti úr, hogy feleségül kérje. És milyen szépen írja le a szerző, amikor az írógépről mesél: „A vezérigazgató szertartásos mozdulatait megcáfolták szemei, amelyek különös fényben égtek...” Ettől a korai ábrándtól azonban egyszerre megriadt, mintha a láthatatlan kérő elől kellene menekülnie, és vörösen, kifulladásra ért haza, mikor pedig édesanyja megkérdezte, hogy kapott-e pántlikát a rőfősnél, eltátotta a száját, s csak abban a pillanatban döbbsent rá, hogy” mind a tíz méter szalagot rátekerte a fa törzsére, és rajta is hagyta...

Ezeket a szép napokat azonban zavaros idők követték, de Teréz sok mindent csak később értett meg. Miután a festékgyárat hadiüzemnek nyilvánították, 1939. szeptember 8-án, vagyis egy héttel azután, hogy a német csapatok megrohanták Lengyelországot, már katonák őrizték a kaput, és körben a kerítést meg az épületeket. Mindenki gyanús lett, mindenkiről adatokat gyűjtöttek, hogy kikkel tart kapcsolatot, s hogy mennyire volna hajlamos részt venni szabotázsselekményekben. Vecserda József, miután a fegyveres őr egy reggel a szuronyával belehabart a gulyáslevesébe, amit kosztoscsészében vitt ebédre, egész nap sajnó önérzettel, de mosolyogva tett-vett a raktárban: sehogy sem értette ezt a túlzó aggodalmat, és nevetségesnek találta, hogy már az ételhordó edény alján is röpcét vagy robbanóanyagot gyanítanak.

És a szerencsétlenség mégis megtörtént, egy hónappal a bécsi döntés előtt, és soha nem derült ki, hogy mi okozta: a hallgatás mélyén bizonyára a bosszú gyűjtőzinórai nyújtóztak, és a Regátból többször is érkezett hír arról, hogy az illegális kommunista párt szabotázsselekményekre buzdítja a hadiipar dolgozóit, hogy megóvja az országot a háborúba sodródástól. Borzongató volt és valahogy mégis érdekes látvány; a gyár nitrogén-részlege hamuba

merült, de a robbanások az egész gyárat, sőt a lakónegyedet is megrongálták; vagy hat manzárdlakás tetejét lesodorta a légnyomás, tépett párnák cafatai csüngtek az almafák ágai között, tollpihe örvénylett és szállt fehéren a fekete talajra, a levegő sűrű volt, és a gyerekek, közöttük még Teréz is, kormos üvegen át nézte a napot, mint napfogyatkozás idején; mit tudta ő akkor, hogy édesapja, aki súlyos égési sebeket szenvedett a raktár kötelességtudó üritése közben, már csak néhány órát él még az asszonypataki kórházban, ahol éjjel-nappal oxigénnel táplálják...

Elrepült hát az a tucatnyi piros szárnyú álomkakas, az a néhány „kukurikú”, s Teréz többé nemigen hitt benne, hogy valaha is gépirókisasszony lehet, akibe beleszeret majd a gazdag, villa- és kocsitulajdonos igazgató, hogy aztán megkérje a kezét. Az udvarokat, kerteket pernye és kénköszagú por lepte el, még napok, hetek múltán is érezni lehetett a tűzeső fojtó páráit, és amikor Teréz az édesanyjával és Józsival teherkocsira rakatta a bútort és a többi ingóságot, hogy átköltözzék erről az átkozott helyről az anyai nagybácsihoz Biharvárra, a lány fölkuorodott a bátyúk tetejébe, s háttal ülve az útiránynak, még mindig a parkot, a gyümölcsöst nézte, a leforrázott lombú fákat és a beszakadt vagy szétzilált tetejű padláslakásokat. Márton bácsi, a kis örmény ember előcsoszogott a kertés házacska zöld homályából, s miközben ők befelé hurcolták a holmijukat, nevetve és fintorogva kérdezte:

– Miféle szagot hoztatok magatokkal?... Hánhatnék tőle!

És mozgatni kezdte vastag, kifordult ajkát, mintha egy kicsiny kék labdát tartana a fogai között és máris „hánhatna”. Egyelőre össze kellett szorulniuk a kétszobakonyhában az elaggott nagybácsival, de nem zúgolódtak. Teréz beiratkozott a kereskedelmi szakiskolába, azonban hamarosan kimaradt, mert nem tellett a taníttatására, és édesanyjának is, Márton bácsinak is szüksége volt rá szüntelen betegeskedése idején; ő látta el, ő gondozta mindkettőjüket; közben megtanult gép- és gyorsírni egy

hathónapos tanfolyamon, és állást vállalt a Magyar Timföld könyvelési osztályán.

Nyolc órán át gépelte a kitermelés ezer vonatkozását, mindenféle jelentést és kimutatást; a levegőtlen szoba fojtogatta, gerince elzsibbadt, s hamar érezni kezdte, hogy amit az írógépről olvasott és a Práter utcai Lehman Vil-mácskáról, a házmester szerencsés lányáról, az valóban mind mese, hazug ábránd, és nincs nehezebb, görnyesz-több munka a világon, mint verni egyvégtében a bil-lentyüket, és hallgatni a szürke és unalmas szakmai szö-veg kopogó ritmusát, mintha kavicsok hullanának az ujjai alól a padlóra.

De voltak napok, amikor titkon mégis remélte, hogy történni fog valami, hogy az ő szorgalma és becsületes-sége elnyeri majd a jutalmát, s akkor ő belátja, hogy csupán a sors tette bizalmatlanná, mert íme, az életben történhetnek rendkívüli, sőt hihetetlen dolgok is, amelyek mindent jóra fordítanak. És miért ne? Hiszen ha az élet szürke, unalmas, és egyik nap olyannak tűnik, mint a másik, akkor életünknek a csoda volna a legtermészete-sebb jelensége. A bányavállalat igazgatója, Kolompár Antal azonban csöppet sem hasonlított Honti igazgató úrhoz. Lompos volt, diktálás közben szuszogott, mint a sertés, és bűdös bagószagot fűjt; de a legrosszabb szokása az volt, hogy bekezdésként áthajolt Teréz fölött, ellenő-rizte a szöveget, s utána úgy kiáltott fel, mintha valaki szándékosan kiforgatta volna a szavait:

– De hiszen ez nem jó!... Ez marhaság!...

És körmeit reszelgetve Teréz olykor izgatottan próbál-ta egymás mellé ráspolyozni a szavakat is, amiket abban az esetben mondana, ha az igazgató lecsapna rá a lom-posságával meg a szivarszagú lehetével, és arra akarná kényszeríteni, hogy szeresse őt. Első mondata, amelyet Szomaházi könyvéből jegyzett meg, az volt hogy: – Ön nem teheti velem azt – az ilyesmi méltatlan önhöz! –, aztán pedig egy másik jutott eszébe, egy önérzetesebb kifakadás, amikor majd „hullámzó kebellet”, könnyezve szegül szembe támadójával, és azt mondja neki: – Uram, ne éljen vissza egy ártatlan és egyszerűségében is becsü-letes lány helyzetével!

Egy idő után azonban épp azt találta különösnek, hogy még Kolompár úr is átnéz rajta, még ő sem látja meg benne a nőt, de még a tisztaságát, parfümének illatát sem méltányolja, amellyel igyekszik elnyomni a kicsiny szoba avas-dohos szagát, s épp az ő lomha testének nehéz páráit; nincs egy mosolya, egy mozdulata, gondolata, egy kedves szava, amely Vecserda Teréz új ruhájának, átalakított rózsacsokros kalapjának szólna, vagy elsősorban a nőnek, aki nemcsak az írógépet veri nyolc órán át, de egy kedves, elismerő szóra is szomjas...

Kolléganői lesunyt fejjel kuncogtak magukban, hiszen látták, hogy az új „Mancika”, noha nagyon szép és csinos, csöppet sem tud kacér vagy kihívó lenni, enélkül pedig akár a szoknyapecér is kedvét veszti, nemhogy a főnök úr, aki ma is a feleségébe szerelmes, jóllehet önagysága akkora szarvakat rak a homlokára, hogy a nyakát kellene csavargatnia, valahányszor belép a hivatal ajtaján...

Végül egy napon mégis történt valami „rendkívüli”: az igazgató egy küldönctől pár soros levelet küldött neki haza, amelyben kérte, hogy este nyolc órára térjen vissza az irodába, mert levelet kell fogalmaznia a minisztériumnak. Ő semmit sem gyanított, arra gondolt, hogy máskor is előfordulhattak hasonló berendelések, de amikor sok készülődés után elindult, majd beért a Magyar Timföld igazgatói irodájába, mindjárt meg is állt; Kolompár úr sötét öltönyt vett föl, lábát új cipőkbe szorította; sápadt volt, a tekintete pedig valami nemrég átélt szenvedéstől merev, üveges; a gépirókisasszonyt látván most mégis elmosolyodott, lesegítette a kabátját, aztán intett, hogy üljön közel az asztalhoz; két kis poharat vett elő meg egy üveg konyakot, s koccintás nélkül felhörpintette a magáét. Mindez oly gyorsan történt, hogy Teréz még mindig a poharat tartotta az ujjai között, és csak nézte, mint apró aranygyűzűt, amikor az igazgató fanyar mosollyal megérintette a vállát:

– Ne legyen már olyan bátortalan, kislány... És ne gondoljon itt valami olcsó szokvány-jelenetre, amelyet a ponyvaregényekből szedegtetett abba a szép kis fejcskéjébe... Ejnye, megint hogyan néz az igazgató bácsira... Tehát mint mondottam, nem arról van szó, hogy én magában egyik napról a másikra fölfedeztem ama vonzó Man-

cikát, akinek már csak sportból is le kell feküdnie a főnökével... Sokkal komolyabb a dolog, édesem... És ha nem volna ilyen fiatalka és nekem kedves, nem tartanám kötelességemnek, hogy magyarázatot adjak a váratlan behívásra, de magácskának most elmondom a legnagyobb titkomat és fájdalmamat: megcsalt a feleségem... a feleségem, akit istenítettem, akit minden nőnél többre tartottam... És én elhatároztam, hogy bosszúból magácskával fogok megtorolni mindent... Titkárnyómmé léptetem elő, öltöztetni fogom, és egy édes kis bútorozott szobát rendezünk be valahol, hogy néha együtt lehessünk... Én diszkrét férfi vagyok, bennem bízhat...

Fölállt, oda került Terézhez, és szinte dühösen hajolt fölé, mint akit hirtelen felingerelt az efféle hosszas magyarázkodás egy kis gépirólány előtt, s remegő kézzel bontogatni kezdte a kosztümkabátját s aztán alatta a blúzot. Teréz fölugrott, elejtette a konyakkal telt apró poharat, s ijedten hátrálva nekiesett a könyvespolcnak, amelyen szakkönyvek, vaskos lexikonok sorakoztak; Kolompár legalább olyan zaklatott volt, mint ő, izzó feje lámpagömbként úszott a lány felé, de Teréz e pillanatban úgy kapta elő a régóta elkészített mondatot, mint egy parányi pisztolyt, amelyet a keblében rejtegetett:

– Uram... ne éljen vissza egy ártatlan és egyszerűségében is becsületes lány helyzetével!

Az igazgató ekkor megállt, ijedten eltátotta a száját, és a gúnyos meglepődés mosolya vonaglott az arcán:

– Ne bolondítson meg, angyal... Csak nem azt akarja mondani, hogy még érintetlen... hogy még nem volt férfival dolga?...

De látta Teréz könnytől csillogó, friss és eleven szeme féltékenységén és lázadó önérzetén, hogy még valóban kislány, visszakerült az asztalhoz, reádólt, és kacagni kezdett öngúnyval és hatalmasan, mint akit egyetlen nap alatt kétszer szarvaztak fel: aztán a zsebébe nyúlt, és a lány elé vetette a kulcsot, amellyel nemrég bezárta az iroda-épület ajtaját.

Édesanyja hónapok óta feküdt a rossz veséjével, Márton bácsi is egyre ritkábban járt ki az udvarra, és a kályha mellett üldögélve közönnyé fáradt szomorúsággal

nézte földagadt bokáit. Teréznek nemcsak a délutánja s az estéje ment rá a gondozásukra, de a reggeli órák is hamar elröpültek, amíg hivatalba indulás előtt tisztába tette és megetette mamát, s ellátta a bácsikáját, és nem volt senki segítsége, amióta Józsi elment, és beiratkozott a jogi fakultásra Kolozsváron. Az irodában úgy tűnt neki, hogy a kollégák megsejtettek valamit az igazgató közeledéséből, és azóta csend veszi körül, s ha Kolompár úr diktált, é gépelés közben nem mert fölnezi rá, várta, hogy mi lesz ennek a vége, s azon tűnődött, nem lenne-e jobb, ha állás után nézne másutt? Hiszen ha itt marad, végképp kirekesztődik a kollégák közül, mint régebb a fiúk meg a lányok közös játékából, és később az apácánál a titkolózók társaságából; az lesz a sorsa, hogy örökké egyedül érezze magát a világban, hogy az alázat és a szenvedő hallgatás kendőjét borítsa magára, amint a mater dolorosa intette... Néha már az is megfordult a fejében, hogy odamegy a lányokhoz, és elmondja nekik az egész történetet, úgy amint volt, hadd lássák, hogy védekezett és megőrizte ártatlanságát, de ezt olyan merényletnek tartotta volna az igazgató ellen, hogy elborzadt tőle, s inkább hallgatott...

De a mellette rohanó élet megoldotta az ő életét is: a Magyar Timföld beleolvadt egy másik bányai érdekeltségbe, és Debrecenbe költözött, úgy hogy Teréz a Vízügyi Igazgatósághoz ment át, szintén gépirónónek. Márton bácsi ugyanazon a tavaszon halt meg, amikor ő állást cserélt. Nehéz háborús évek jártak, mindent jegyre adtak, mindenért sorba kellett állni, ha megszólalt a sziréna, nem hagyhatta ott a két idős embert, még ha velük pusztul is. Bácsikája, mielőtt végképp lehunyta a szemét, megszólalt és hallani lehetett, amint azt mondja: – Kő kövön nem marad itt, lelkeim, kő kövön... Jaj de hánhatnék... – Aztán befele fordulva a falnak még tátogott egy kicsit, mintha valóban öklendezne, majd megnyugodva mozdulatlanra meredt, és a temetés minden gondja Teréznek jutott. Józsi, miután végzett, az ügyvédi kamarához került Kolozsvárra, öt-hat tárcát is közölt az *Ellenzék*-ben a jog és az erkölcs tárgyköréből, de haza nemigen járt, s levelet is csak ritkán küldött, pedig később még

versei is jelentek meg. Teréz úgy találta, hogy Józsi nagyon okos és szépen fogalmaz, noha ő sok mindent nem értett meg a fejtegetéseiből, aztán sóhajtott és könnyezve azt gondolta: édesapám félbehagyta a közgazdaságtani tanulmányait, én hátat fordítottam a kereskedelmi liceumnak; talán Józsiban sem lesz annyi kitartás, hogy íróvá, költővé váljék, mert mintha átok alatt volnánk, csak a félelme szerepét vállalhatjuk. És most már a háború is sok tervet összegyűrt és elhajít...

Nemsokára Józsi is magára vette az alhadnagyi egyenruhát, és a frontra indult egy gyalogsági zászlóaljjal. Teréz, bácsikájának a halála óta, ismét gyászban volt, és esténként, amikor meghallotta a takarodót fúvó trombita bánatosan zengő hangját, elszorult a szíve: hadiözvegynek, hadiárvának és betegápoló irgalmasnővének érezte magát egy személyben. Szép arca sápadtan világított a fekete kendő árnyékában, sok férfi valóban az igéző hadiözvegyet látta benne, és rajta felejtette a pillantását, ő azonban ezzel az önként vállalt teherrel és fájdalommal talán épp az udvaroltatás és a férjhez menetel elől akart kitérni még eljövendő éveiben is, hogy csak beteg édesanyjának és a fájdmánának éljen. Hivatalba menet minden reggel betért a Szent László-templomba, és a tömjénszagú nyugtató hűvösségben, a Mária-szobor előtt halankán fohászzkodott édesanyjáért, Józsiért és a fronton harcoló honvédekért.

És így teltek a háború napjai munkával és gyötrellemmel, riadókkal és sorbanállással, a Titó-repülők alattomos éjszakai zúgásával, és a nyomjelző gömbrakéták zöldes-sárga sziporkázásával. Még később is sokáig visszaemlékezett a hollandi cipők fahangú kopogására, a lóhús élénkpiros színére, és a takarmánylisztből sült kenyérré, amelynek olyan íze volt, mintha cirokseprűből dagasztották volna; fölzengett benne sok vaskos útszéli káromkodás dunántúli ejtéssel, búcsúzkodó bakák tűntek eléje, amint az állomáson, a szuszogó szerelvény mellett mindenik ráhajolt egy-egy leány- vagy asszonyarcra, mintha a végső percben még tele akarná szívni magát ismerős és kedves illattal és könnyek nedvével; emlékezett a sztálingyertyák vakító fényére is, amikor álmából riadva úgy látta, hogy az ablaküveg gyulladt meg, és odaszaladt, hogy

letépje a csipkefüggönyt. Néha postalap érkezett Józsiától, százszor is el kellett olvasnia édesanyjának, hogy „én hála Istennek jól vagyok, érettem ne aggódjatok, csak magatokra legyen gondotok”, aztán a megsárgult és összefogdosott kartonlapot odaállította mama ágya mellé az éjjeliszekrényre. Ha a huszonöt-harminc fokos hidegben fülvédővel látta sietni a férfiakat az utcán, púposán összehúzódva, mindig az volt az érzése, hogy kabátjuk alatt kicsiny rádiót rejtegetnek, annak a hangját hallgatják, ki-ki a maga apjának, öccsének vagy bátyjának az üzenetét valahonnan messziről, a Don-kanyarból, ahol „elkeseredett” harcok folynak. Sosem tudta elképzelni a háborút a maga igazi méretében, ő mindig csak *egy* bakát látott meg *egy* kozákot, amint kifulladásra és véresen vicsorogva támasztják egymást, és olykor bosszankodva ingatta a fejét, hogy miért is nem békélnek meg, ha mindketten annyira el vannak keseredve ; hiszen a keresztényi szeretet is ezt követelné, s akkor nemcsak Józsi, de sok-sok ezer más katona is hazatérhetne...

De bármennyire szerencsétlennek érezte az életét, mindig érte valami öröm, amelynek emlékének évek múlva is boldogan elmosolyodhatott, és a sors úgy akarta, hogy mielőtt méltánytalan és megalázó házasságot köt ama eljövendő férfival, megsejtse a tiszta, önzetlen és regényesnek tűnő szerelmet is. Egy hét végi délután, amint a túlórázástól fáradtan hazaindult a főtéren át, valami látomászerű történt vele. Már életbe lépett volt a Zsidótörvény, és sárga csillagok úsztak, forogtak és bukkantak fel, majd tűntek el ebben a régi kereskedővárosban, s Teréz egy kicsiny kirakat előtt megállva azon mélázott el, hogy mi lehet az öskeresztény Magyar Üzlet értelme, mire való épp most ezzel hivatkoznia Seres Benjáminnak, a fűzőszalon tulajdonosának. Akkor már levetette a gyászruhát, és a szegényes divat szerint telitalpú cipőt viselt meg angoragyapjú pulóvert, fejét piros kendővel, turbánszerűen kötötte át: s amint ott állt a kirakatnál, egyszerre azt érezte, hogy meleg, remegő ujjak érintik meg a vállát. Hátrafordult, s akkor egy szőke, izgalomtól kihevült arcú karpaszományost pillantott meg, akinek a tekintete mosolygó volt és mégis kétségbeesett, lemondó s ugyanakkor követelőző, vagy inkább rimázkodó.

– Kisasszony, adjon nekem egy fényképet! – mondta elcsukló hangon. – Mentőkocsin dolgoztam, sokszor integettem magácskának, de nem akart észrevenni. És most megyünk a frontra, és lehet, hogy többé sosem látom... Kisasszony!...

Teréz csak akkor vette észre, hogy a szőke karpaszományos egy teherkocsiról ugrott le, amely máris sürgető dudálással készítette őt az ismerkedés félbeszakítására, és remegő kézzel vette elő táskájából a hivatali belépőjét, leszakította róla az apró és eléggé rosszul sikerült gyorsfényképet, és elpirulva nyújtotta oda e különös rajongónak, akit most látott először és talán utoljára is...